

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Гладуша Віктора Антоновича

на дисертацію

Малишевської Ірини Анатоліївни

«Теоретико-методичні основи

**підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи
в умовах інклюзивного освітнього середовища»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

зі спеціальності: 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність теми дисертації

Актуальність дослідження проблеми підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти зумовлена соціальним замовленням українського суспільства. Поступова професійна трансформація, до якої залучатимуться психолого-педагогічні фахівці загальної освіти, пов'язана з освоєнням нових професійних навичок зі зміною установок щодо дітей з особливими освітніми потребами, які будуть навчатися в умовах інклюзивного освітнього середовища. Підготовка психолого-педагогічних кадрів загальної освіти є рушійною силою у розвитку та впровадженні інклюзивної освіти. Практика засвідчує що, готовність психолого-педагогічних фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі є вкрай недостатньою. Отже, актуальність обраної дисертанткою теми не викликає сумнівів.

Аналіз змісту дисертації, дає підстави стверджувати, що Ірина Анатоліївна, усвідомлює недостатню розробленість проблеми підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища, що зумовило вибір теми дослідження.

Результати дослідження упроваджено в освітній процес закладів вищої освіти та педагогічну практику закладів дошкільної, загальної середньої освіти: Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Верхняцької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Христинівської районної ради Черкаської області, Дошкільного навчального закладу ясла-садка комбінованого типу № 5 м. Умані.

Наукова новизна одержаних результатів

Новизна представленого до захисту дослідження полягає в тому, що *вперше* обґрунтовано: системотвірні чинники інклюзивної освіти та синергетичні концепти впливу на розбудову інклюзивної освіти, які окреслюють її практичне значення; інтеграційну природу фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, що створює передумови для реалізації ефективної командної взаємодії різнопрофільних спеціалістів.

Дисертанткою спроектовано та апробовано систему підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, яка включає методичні рекомендації щодо удосконалення процесу теоретичної і практичної підготовки різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища на основі організації командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців.

В роботі поглиблено та уточнено зміст таких ключових понять дослідження як «інклюзивне освітнє середовище», «професійна компетентність», подальшого розвитку набули науково-методологічні ідеї оптимізації теоретико-практичної підготовки студентів психолого-педагогічного профілю на засадах компетентнісного підходу та інтеграції інклюзивно зорієнтованого змісту в освітній процес.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Науково-понятійний апарат дисертації визначено відповідно до обраної теми, чітко окреслено об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Усі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою. Коло завдань є таким, що сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Слід зазначити, що висновки дисертації достатньо обґрунтовані і базуються на глибокому й усебічному аналізі концептуальних положень розвитку освіти в Україні, наукових положень філософії інклюзивної освіти, професійної підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Структура дисертації продумана, розглянуті наукові положення вірогідні, що забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю основних положень, використанням комплексу методів адекватних меті та завданням дослідження.

Експериментальні матеріали дослідження пройшли апробацію на міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських, науково-практичних конференціях та семінарах, а також на засіданнях лабораторії проблем інклюзивної освіти, відділу інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів дослідження не викликає сумнівів. Результати дисертаційного дослідження є науково-методологічною основою для розроблення та удосконалення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх психолого-педагогічних кадрів для інклюзивної освіти.

Визначені, обґрунтовані та представлені у розроблених навчально-методичних посібниках «Педагогічні технології інклюзивної освіти», «Організація командної професійної діяльності психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища» та методичних рекомендаціях «Професійна діяльність психолого-педагогічних фахівців в інклюзивному освітньому середовищі» механізми командної взаємодії психолого-педагогічних кадрів розкривають потенційні можливості як для оптимізації освітнього процесу і підвищення якості професійної підготовки випускників закладів вищої освіти, так і для організації ефективного інклюзивного освітнього середовища в умовах закладів дошкільної та загальної середньої освіти.

Отже, отримані у ході дисертаційного дослідження результати можуть слугувати для розв'язання актуальних наукових теоретико-методичних проблем теоретичної і практичної підготовки різнопрофільних фахівців для інклюзивної освіти і технологій її реалізації в методичних системах вищої педагогічної освіти.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Структура дисертаційної роботи складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (433 найменування, у тому числі – 67 іноземною мовою) та 17 додатків на 64 сторінках. У тексті роботи міститься 28 таблиць, 44 рисунки. Загальний обсяг дисертації складає 523 сторінки, з них основний текст викладено на 416 сторінках.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, науково сформульовано мету, завданнях, окреслено об'єкт, предмет, комплекс використаних у роботі дослідницьких методів, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне

значення і відображено інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження» – висвітлено філософську та науково-педагогічну літературу з проблем дослідження, розкрито сутність дефініції «інклюзивне освітнє середовище» досліджено законодавчі та нормативно-правові засади інклюзивної освіти.

Автором визначено особливості інклюзивної освіти як соціально-педагогічного феномена, що базується на окремих синергетичних концептах (ціннісному, змістовому, організаційному); досліджено, що інклюзивна освіта феноменологічно пов'язана з розвитком інклюзивного суспільства, визначається ідеологією людиноцентризму, а її цінності та принципи базуються на визнанні значущості кожного суб'єкта освітнього процесу; підтверджено, що інклюзивне освітнє середовище забезпечує усім суб'єктам освітнього процесу можливості для ефективного саморозвитку, вирішення проблеми освіти дітей з особливими освітніми потребами за рахунок адаптації освітнього простору до потреб кожної дитини, включаючи трансформаційні технології навчання, методичну гнучкість і варіативність, сприятливий психологічний клімат, перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам усіх без винятку дітей і забезпечували, повну участь їх в освітньому процесі.

У *другому розділі* «Кадрове забезпечення підготовки фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами» подано аналіз системи підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивної освіти у північноамериканських країнах, стану теорії та практики щодо забезпечення та підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища в Україні.

У цьому розділі проведено компаративістичний аналіз системи підготовки психолого-педагогічних спеціалістів до роботи в умовах інклюзивної освіти у північноамериканських країнах. Відповідно до результатів зазначених досліджень, виокремлено основні напрями підготовки психолого-педагогічних фахівців для інклюзивної освіти: реорганізація і модифікація програм вищої освіти до ідей інклюзивної освіти; удосконалення програм підвищення кваліфікації фахівців педагогічного профілю; опанування досвіду професійної співпраці команди різнопрофільних фахівців (спеціального педагога, асистента вчителя, психолога, соціального педагога, вихователя, вчителя початкових класів та інших) до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Крім того, І. А. Малишевською здійснено ґрунтовний аналіз кадрового забезпечення інклюзивної освіти в Україні, сучасного стану підготовки та перепідготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в

інклюзивних закладах освіти України.

У *третьому розділі* «Концептуальні засади професійної підготовки різнопрофільних фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища» – запропоновано авторську концепцію фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, систему підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Заслугують схвалення структурні компоненти концепції фахової підготовки психолого-педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища до яких належать: методологічний (визначає рушійні чинники й особливості концепції), теоретичний (визначає теоретичні засади, головні ідеї і систему фахової підготовки різнопрофільних кадрів для інклюзивної освіти), прикладний (визначає умови й інструментарій, а також функції і траєкторію реалізації теоретичного аспекту).

Цінним є те, що основоположною складовою цієї комплексної структури є курикулум. Дисертантом доведено, що курикулум відіграє роль процесуального компонента і забезпечує взаємодію студента і викладача через реалізацію бакалаврських навчальних програм, а також шляхом запровадження відповідних прийомів, методів, засобів і організаційних форм навчання. Реалізація курикулуму в умовах різних педагогічних підходів, його персоніфіковане спрямування на підвищення ефективності й надійності процесу формування професійної компетентності різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців, гарантує позитивний результат і формування готовності до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Логічно, що в цьому розділі запропоновано розроблену авторську компетентісно зорієнтовану систему підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Проведено початковий етап формувального експерименту, який включав: проведення діагностування з метою визначення початкового рівня сформованості професійної компетентності студентів перших курсів, проведення експериментальної роботи, що спрямована на пошук шляхів удосконалення навчального процесу і впровадження курикулуму формування професійної компетентності студентів в умовах інклюзивного освітнього середовища; проведення завершального діагностування з метою визначення рівня професійної компетентності бакалаврів, а також проведення аналізу результатів формувального експерименту.

У *четвертому розділі* «Професійно зорієнтована стратегія підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» розкрито професійно зорієнтовану підготовку фахівців психолого-педагогічного

профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища, проаналізовано і узагальнено одержані результати педагогічного експерименту.

Слід відмітити, що у ході педагогічного експерименту розроблено методику професійної командної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища в якій окреслено основні вимоги щодо її організації: усвідомлення поняття «командного підходу» в інклюзивному навчанні; професійна співпраця; професійна зрілість; обмін досвідом; колективна творчість та рефлексія; сформованість ціннісно-світоглядної сфери; культура професійного спілкування; наявність умов підтримки діяльності професійної співпраці. Дотримання вищезазначених вимог сприяє належному рівню організації командної діяльності різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців у закладі з інклюзивним навчанням.

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав дослідно-експериментальну роботу щодо перевірки ефективності системи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Всі кількісні результати дослідження статистично обчислені, їх достовірність не викликає сумніву.

Отримані у ході педагогічного експерименту результати доводять, що розроблені й апробовані авторські методики і навчально-методичні матеріали дають можливість спрямувати освітній процес на підготовку майбутніх різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Загальні висновки відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі правильно оформлено список використаних джерел.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та результати дослідження висвітлено в 51 науковій праці, зокрема: 2 монографії (1 одноосібна); 3 посібники; 26 одноосібних статей, у тому числі – 1 у періодичному виданні інших держав; 25 у фахових виданнях України з педагогічних наук, з яких 7 – у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз; 19 публікацій апробаційного характеру; 1 методичні рекомендації.

Публікації повністю висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які авторка виносить на захист.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість

публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо докторських дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук.

Практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Загалом матеріали дослідження можуть бути корисними як при підготовці студентів у закладах вищої освіти, так і в ході перепідготовки та підвищенні кваліфікації психолого-педагогічних працівників. Ними можуть послуговуватися і науковці, які досліджують аналогічні проблеми.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Автор вважає, що перспективними напрямками цієї проблеми є вивчення теоретичних і методичних підходів зарубіжного й вітчизняного досвіду підготовки психолого-педагогічних кадрів для повної загальної середньої та професійно-технічної освіти й обґрунтування можливостей упровадження елементів розробленої системи підготовки психолого-педагогічних кадрів до процесу організації післядипломної педагогічної освіти тощо.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Зміст автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та оформленням він відповідає вимогам, що ставляться ДАК України. Зауважимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Поданий у дисертації матеріал, його аналіз та інтерпретація не викликають заперечень, разом із тим необхідно зупинитися на окремих зауваженнях та побажаннях щодо його змісту:

1. У четвертому розділі «Професійно зорієнтована стратегія підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» автором описана методика організації командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища. На нашу думку, окремим підпунктом у розділі 4 (4.3.1), або у розділі 1 (1.1.3) можна було б представити теоретичний аспект організації командної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища.

2. У п. 4.3 «Методика організації командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища» автором представлена методика командної професійної діяльності різнопрофільних психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища. Одним із пунктів її реалізації передбачено спільне планування заняття/уроку. Було б доречно, в описовій формі подати механізм взаємодії студентів різних спеціальностей, наприклад, у процесі підготовки до проведення спільного уроку у ході практики.

3. Робота значно виграла, якби у додатках були наведені розробки практичної реалізації виокремлених дисертанткою форм та методів організації освітнього процесу, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх психолого-педагогічних фахівців в умовах ІОС серед яких: круглий стіл, колоквіум, дискусія, ділова-гра, тренінг, прес-конференція.

4. 08.06.2018 року затверджено нормативно-правове «Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти», яким визначено склад команди супроводу дитини з особливими освітніми потребами (директор або заступник директора з навчально-виховної роботи або вихователь-методист, вчитель початкових класів або вихователь закладу дошкільної освіти, практичний психолог, соціальний педагог, дефектолог, вчитель-реабілітолог, асистент вчителя, асистент вихователя та інші). У запропонованій методиці командної професійної діяльності різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища автор пропонує ввести до складу команди лише вчителя початкових класів або вихователя закладу дошкільної освіти, практичного психолога, соціального педагога. Таке планування потребує роз'яснення та уточнення.

5. У дисертаційній роботі здійснено ґрунтовний аналіз статистичних показників зростання динаміки загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами та стану забезпечення інклюзивної освіти відповідними психолого-педагогічними кадрами, однак представлено дані включаючи 2016 рік. На нашу думку, варто було показати статистику за 2017 рік.

Проте, висловлені зауваження і побажання не зменшують високу наукову значущість роботи.

Загальні висновки й оцінка дисертації

Дисертаційне дослідження Малишевської І. А. «Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища» виконано на високому

теоретичному та емпіричному рівні, має значне практичне застосування. За актуальністю й змістом, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу теоретичних положень і практичних напрацювань наукова робота відповідає вимогам ДАК МОН України щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013, що ставляться до докторських дисертацій, а його автор – Малишевська Ірина Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності: 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук, професор,
перший проректор – проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи
ДВНЗ «Університету менеджменту освіти» НАПН України

Гладуш В. А.